

Мироненко Наталя
аспірантка кафедри педагогіки
Кіровоградський державний
педагогічний університет
імені Володимира Винниченка

ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ТЕХНОЛОГІЙ ДО ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ ТВОРЧО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ЗДІБНОСТЕЙ

У статті розкривається поняття готовності вчителя технологій до формування творчо-інтелектуальних здібностей учнів основної школи. Дається характеристика програми діагностики готовності майбутніх вчителів технологій до розвитку цих здібностей.

Ключові слова: *готовність, вчитель технологій, творчо-інтелектуальні здібності.*

В статье раскрывается понятие готовности учителя технологий к формированию творческо-интеллектуальных способностей учеников основной школы. Дается характеристика программы диагностики будущих учителей технологий к развитию этих способностей.

Ключевые слова: *готовность, учитель технологий, творческо-интеллектуальные способности.*

The article reveals the concept of readiness teachers of technology to the formation of abridging and intellectual abilities of elementary school students. The article gives a description of diagnostic technology of readiness future teachers of technology to the formation of these abilities.

Key words: *readiness, teachers of technology, abridging and intellectual abilities.*

Навчання у загальноосвітніх навчальних закладах має не тільки давати школярам теоретичні знання, а й розвивати здібності, які б допомогали б у подальшому практичному їх застосуванні. Дослідження Н. Левітова [7],

О. Матюшкіна [8], Б. Теплова [16] показують, що існує безпосередній та прямий зв'язок між практичними можливостями шкільного вчителя та розвитком здібностей його учнів.

Розвиток творчо-інтелектуальних здібностей учнів основної школи, на нашу думку, відбувається під час певної діяльності, яку організовує та спрямовує вчитель. Слід зазначити, що успішність розвитку цих здібностей залежить від готовності вчителя до професійної діяльності, спрямованої на розвиток творчо-інтелектуальних здібностей школярів. Тільки за наявності такої якості можлива продуктивна робота учителя в напрямку розвитку здібностей особистості учнів.

За останні роки науковцями у галузях педагогіки та психології проведено значну кількість досліджень з проблеми формування готовності людини до різних видів діяльності. Інтерес до даного утворення виникає в зв'язку з тим, що процес визначення готовності особистості до певного виду діяльності дає можливість більш повно розкрити основні компоненти готовності, зміст необхідних знань, умінь, навичок, особливості психічного стану людини тощо, необхідних для успішного здійснення конкретної діяльності.

Сучасна психолого-педагогічна наука розглядає готовність до певного виду діяльності як цілеспрямоване вираження особистості, яке включає її переконання, погляди, відношення, мотиви, почуття, волюві та інтелектуальні якості, знання, навички, уміння, установки. Саме таку якість особистості фахівця можливо сформувати моральною, психологічною, професійною та фізичною підготовкою. Ця якість є результатом усебічного особистісного розвитку студента з урахуванням вимог, обумовлених особливостями діяльності, професії [14].

Сучасна педагогічна наука дає декілька різних підходів до розуміння поняття готовності до здійснення певної діяльності, однак всі вони становлять практичну цінність та відображають перспективні шляхи формування професійної готовності педагога.

Зокрема, М. Дьяченко [4], Л. Кандилович [4], О. Пономарьов [4], К. Платонов [11], А. Ухтомський [19] та ін. розглядають професійну готовність як психологічний феномен, як рису особистості (складне психологічне утворення), як психічний її стан. Психічний стан особистості у розумінні цих авторів – це актуалізація та пристосування можливостей особистості з метою успішного виконання окремих операцій (дій) у даний момент часу, це відповідна спрямованість на певну поведінку під час

виконання різних завдань. У дослідженнях Н. Левітова [6], В. Мясищева [10], А. Пуні [13] готовність трактується як цілісний вияв особистості, що займає проміжне місце між психічними процесами та її властивостями. На думку Н. Левітова [6], такі стани утворюють найважливішу сферу внутрішнього світу людини. Вони характеризують психічну діяльність у цілому на даний період часу. Їх немає та не може й бути поза психічними процесами. Такі стани складають певний загальний функціональний рівень, на тлі якого розвиваються інші. Таку позицію поділяють також В. Мясищев [10] та А. Пуні [13]. Однією з головних заслуг Н. Левітова [6] є визначення психологічної готовності до діяльності як стану, який може бути довготривалим та короткочасним. Дослідник указував на залежність такого стану від індивідуальних особливостей особистості та типу вищої нервової діяльності людини, а також від умов протікання її трудової активності на педагогічній ниві.

Отже, готовність до діяльності включає не тільки різні усвідомлені та неусвідомлені установки до певних форм реагування, якщо їх розуміти як налаштування суб'єкта на діючу або таку, яка має відбутися активність, а також як усвідомлення завдання, моделі поведінки, що припускається. Тому, як вважають М. Дьяченко та Л. Кандилович [2], тільки в деяких випадках стани установки та готовності співпадають. Готовність вважається більш складним структурним утворенням. Цю думку підтримує і Є. Улятовська [18], яка вважає, що таке твердження є принципово важливим.

Так дослідниця зазначає, що стан готовності головним чином обумовлений стійкими психічними особливостями, характерними для конкретної людини. Однак технологічно це не є перенесенням якостей людини в нову ситуацію. Вона тільки актуалізує їх. На стан психічної готовності впливають також ті конкретні умови, в яких виконується діяльність. До таких умов належать: зміст завдань, їх складність, новизна, творчий характер, обставини щодо їх здійснення (наприклад, поведінка оточення); особливості стимулювання дій та результатів; мотивація, прагнення досягнути того чи іншого результату; оцінку можливостей їх досягнення; самооцінку особистої підготовленості; попередній психічний стан; здоров'я та фізичне самопочуття; особистий досвід мобілізації сил на рішення складних завдань. До них також входять уміння контролювати та регулювати рівень готовності самонастрою, складати оптимальні внутрішні умови для майбутньої діяльності [18, с. 43].

Таким чином, стан психологічної готовності – це складна діалектична структура, яка є якістю особистості, що характеризується сукупністю інтелектуальних, емоційних, мотиваційних та вольових складових психіки людини в їх співвідношенні із зовнішніми умовами та майбутніми завданнями.

Між тим, окрім даного визначення, існують інші не менш істотні

аспекти цього поняття. До всього психологічна готовність функціонує як усталена характеристика особистості, себто діє постійно, а тому немає необхідності постійно її формувати у зв'язку із кожним новим завданням. Наперед сформована ця готовність – суттєва передумова успішної діяльності. Вона має декілька назв – тривала або усталена готовність. У найзагальнішому вигляді готовність як особистісне утворення має таку структуру:

- позитивне ставлення до того чи іншого виду діяльності, професії, адекватні їй риси характеру, здібності, темперамент, мотивація;
- необхідні знання, вміння та навички;
- усталені професійно значущі особистісні сприйняття, увага, мислення, емоційні та вольові процеси.

На відміну від стану тимчасової (яка відображає особливості та вимоги до особистості в конкретній педагогічній ситуації), усталена готовність – це стійка система професійно важливих якостей особистості (позитивне ставлення до професії, організованість, уважність, самовладання тощо), її досвід, знання, навички, уміння, необхідні для успішної діяльності в багатьох ситуаціях.

Таким чином, для педагогічної діяльності є важливими як усталена, так і тимчасова готовність. Уважаємо за необхідне відмітити їхні позитивні сторони:

1) рисами усталеної готовності є відповідність структурного складу професійних якостей особистості до змісту та умов роботи за спеціальністю, легкість актуалізації та включення до процесу виконання задачі, пластичність, поєднання стійкості та динамізму;

2) до позитивних рис тимчасової готовності належать відносна усталеність, здібність переключати та зосереджувати увагу, миттєво приймати педагогічно доцільні рішення стосовно досягнення поставленої мети.

Тимчасова та усталена готовності знаходяться в певній єдності. Тимчасова готовність становить прояв усталеної у конкретній ситуації, а усталена готовність розвивається упродовж тривалого часу.

Розробка та включення у процес діяльності двох зазначених різновидів готовності – не автоматичний процес, який призводить до підвищення продуктивності мислення, уваги, пам'яті, навичок, знань, взагалі педагогічної праці. Вони стають ефективними тільки за умов доцільного керування та самокерування, впливу на свідомість та підсвідомість майбутнім фахівцем у процесі його професійної підготовки до педагогічної діяльності. Взагалі, характеристикою включення особистості в суспільні взаємовідношення, як

відомо, є активність.

Проблема готовності майбутніх вчителів саме до педагогічної діяльності висвітлена у працях К. Дурай-Новакової [1], М. Дьяченко [4], Л. Кандибовича [4], Л. Кондрашової [5], О. Мороза [9], В. Сластьоніна [15], Г. Троцько [17], О. Щербакова [20] та інших.

Як правило, у своїх дослідженнях ці автори приділяють особливу увагу формуванню психологічної готовності особистості до педагогічної діяльності. За визначенням О. Щербакова діяльність вчителя є складною за своєю структурою і психологічним змістом [20, с. 82], а готовність до її здійснення має формуватись ще зі студентських років.

У цьому контексті важливо наголосити на позиції К. Дурай-Новакової, яка стверджує, що професійна готовність студентів педагогічних закладів має складну структуру, ядром якої є позитивне ставлення студентів до вчительської професії, наявність професійно значущих рис особистості, сукупність професійно-педагогічних знань, а також рівень їхньої методичної освіти. Не випадково дослідниця визначає професійну готовність вчителя як результат професійної підготовки у широкому розумінні; як рису особистості, що є регулятором педагогічної діяльності; як різновид установки [1, с. 12]. При цьому автор визначає структуру готовності до вчительської праці та виокремлює п'ять основних її компонентів: мотиваційний, пізнавально-оцінювальний, емоційно-вольовий, операційно-діяльнісний, мобілізаційно-налаштований.

В. Сластьонін розглядає професійну готовність вчителя до навчально-виховної діяльності як складний синтез взаємопов'язаних компонентів: мотиваційно-цілісного та виконавчого. Всі якості особистості вчителя, які визначають його готовність до професійної діяльності, повинні бути інтегровані у певному напрямку як сукупність домінуючих мотивів професійної поведінки та діяльності.

Згідно з дослідженням науковця, до складу основних властивостей і характеристик, які визначають готовність до педагогічної діяльності, повинні входити: спрямування особистості, суспільна активність, принциповість, любов до школярів, педагогічний професіоналізм, організаторські, комунікативні, перцептивно-гностичні, експресивні якості. Ядром професійної готовності вчителя є загально-педагогічна підготовка, яка, відображуючи єдність змістовної та операційної структур професійної діяльності вчителя, покликана при першому наближенні моделювати й реалізовувати методологію, теорію, методіку та практику навчання та виховання особистості [15].

Погоджуємося з думкою Л. Кондрашової, яка зазначає, що неправильно розглядати готовність як рису або ознаку. Дослідниця вважає, що готовність майбутніх учителів до професійної діяльності – складне особистісне

утворення, до складу якого входять ідейні та професійні погляди, професійна спрямованість психічних процесів, педагогічний оптимізм, налаштованість на педагогічну працю, здатність переборювати труднощі, самооцінка результатів праці, потреба у професійному самовихованні, що забезпечують високу результативність педагогічної роботи.

Науковець також зазначає, що готовність майбутнього вчителя до роботи у школі є багатомірною системою, яка охоплює у стійких єдностях такі компоненти:

- мотиваційний (професійні інтереси, прагнення займатися виховною роботою);
- орієнтаційний (ціннісно-професійні орієнтації, основою яких є професійна етика, професійно-педагогічні ідеали, погляди, принципи, переконання, готовність діяти відповідно до них);
- пізнавально-операційний (професійна спрямованість уваги, уявлень, сприймання, пам'яті, педагогічне мислення, педагогічні здібності, знання, дії, операції і заходи, необхідні для успішного здійснення професійної діяльності);
- емоційно-вольовий (почуття, вольові процеси, що забезпечують успішний перебіг і результативність діяльності педагога; емоційний тонус, емоційна сприйнятливність, цілеспрямованість, самообладання, наполегливість, ініціативність, рішучість, самостійність, самокритичність, самоконтроль);
- психофізіологічний (властивості та здібності, які забезпечують майбутньому вчителю високу професійну працездатність, впевненість у своїх силах, прагнення наполегливо й до кінця доводити розпочату справу, здатність вільно керувати своєю поведінкою і поведінкою інших, активність і саморегулювання, рівноваженість, витримка);
- оцінні (самооцінка своєї професійної підготовки й відповідність процесу розв'язання професійних завдань оптимальним педагогічним зразкам) [5].

На думку М. Дьяченко структура готовності майбутніх учителів включає в себе наступні компоненти: мотиваційний (позитивне ставлення до професії, інтерес до неї); орієнтаційний (уявлення про особливості та умови професійної діяльності, про її вимоги до особистості); операційний (володіння способами та прийомами професійної діяльності, необхідними знаннями, вміннями, навичками); вольовий (самоконтроль, вміння управляти собою під час виконання трудових обов'язків) та оцінний (передусім самооцінка своєї професійної готовності та відповідність її до оптимальних професійних зразків) [3, с. 60].

Слушно зазначають сучасні дослідники О. Кочерга та О. Васильєв про те, що стан готовності вчителя до майбутньої діяльності містить кілька компонентів:

- інтелектуальний – розуміння завдань, обов'язків, знання засобів досягнення мети, прогноз діяльності;
- емоційний – упевненість в успіху, наснага, почуття відповідальності;
- мотиваційний – інтерес, прагнення домогтись успіху, потреба успішно виконати поставлене завдання;
- вольовий – мобілізація сил, зосередженість на завданні, відволікання від перешкод, подолання сумнівів [12].

Отже, аналіз теоретичних тверджень з приводу готовності майбутніх учителів до педагогічної діяльності, дозволяє нам визначити поняття готовності майбутнього вчителя до розвитку в учнів творчо-інтелектуальних здібностей як певну якість особистості майбутнього педагога, що виявляється у здатності майбутнього фахівця ставити за мету своєї професійної діяльності розвиток творчо-інтелектуальних здібностей учнів, вмінні правильно обирати методи та засоби досягнення поставленої мети, вмінні здійснювати контроль та самоконтроль у досягненні мети.

У своїй роботі дотримуємось думки про те, що основна роль у розвитку творчо-інтелектуальних здібностей учнів належить саме вчителю технологій. Тож вирішення проблеми підготовки майбутніх фахівців у цій галузі до професійної діяльності, спрямованої на розвиток творчо-інтелектуальних здібностей учнів основної школи, вбачаємо у розробці та впровадженні у програму підготовки фахівців у галузі «Технологія» спецкурсу, який включав би основні теоретичні положення про творчо-інтелектуальні здібності та практичні завдання на розвиток таких здібностей. Обов'язковим вважаємо також здійснення діагностики стану готовності вчителів технологій до розвитку в учнів творчо-інтелектуальних здібностей. З метою вивчення такої готовності нами була складена програма діагностичного дослідження майбутнього вчителя технологій. Дана програма діагностики включає в себе як методики відомих дослідників, так і модифіковані нами методики дослідження готовності майбутніх вчителів технологій до розвитку в учнів творчо-інтелектуальних здібностей. Проводити таку діагностику вважаємо за доцільне на початку вивчення спеціальних дисциплін та перед проходженням педагогічної практики студентами з метою виявлення можливих труднощів.

Доцільність цієї програми діагностичного дослідження вбачаємо в тому, що вона сприяє більш поглибленому вивченню готовності майбутніх учителів технологій до розвитку в учнів творчо-інтелектуальних здібностей. Це, в свою чергу, дає можливість викладачам більш досконало підбирати завдання для студентів, що буде сприяти більш ефективній підготовці кваліфікованих спеціалістів.

Перспективи подальших пошуків розв'язання проблеми підготовки

майбутніх вчителів технологій до розвитку в учнів творчо-інтелектуальних здібностей вбачаємо в розробці спецкурсу, який сприяв би формуванню їх готовності до розвитку зазначених здібностей в процесі фахової підготовки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дурай-Новакова К.М. Формирование профессиональной готовности студентов к педагогической деятельности : Автореф. Дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Моск. гос. пед. ин-т. – М., 1983. – 52 с.
2. Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А. Психологические проблемы готовности к деятельности. – Мн. : Изд-во БГУ, 1976. – 176 с.
3. Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А. Психология. Словарь-справочник. – Мн. : «Хелтон», 1998. – 399 с., С. 60.
4. Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А., Пономарев А.А. Готовность к деятельности в экстремальных ситуациях. – Минск, 1985. – 206 с.
5. Кондрашова Л.В. Методика підготовки майбутнього вчителя до педагогічної взаємодії з учнями. – М. : Прометей, 1990. – 158 с.
6. Левитов Н.Д. О психологических состояниях человека. – М. : Просвещение, 1964. – 344 с.
7. Левитов Н.Ф. Детская и педагогическая психология. – М., 1960. – 411 с.
8. Матюшкин А.М. Развитие творческой активности школьников. – М.: Педагогика, 1991. – 155 с.
9. Мороз А.Г. Профессиональная адаптация молодого учителя. – К., 1998. – 326 с.
10. Мясищев В.Н. Проблемы способностей. – М., 1962. – 73 с.
11. Платонов К.К. Психология труда. – М. : Профиздат, 1979. – 216 с.
12. Психолог на педраді / Упоряд. О. Главник. – К. : Редакції загально педагогічних газет, 2003. – 128 с. – («Бібліотека шкільного світу»).
13. Пуни А.Ц. Вопросы психологической подготовки к соревнованиям в спорте. – Л., 1972. – 89 с.
14. Семенова А.В. Професійна діяльність учителя з розвитку творчих здібностей старшокласників на уроках природничо-математичного циклу: Дис. канд. пед. наук. – Одеса, 2001. – 288 с.
15. Слостенин В.А. Профессиональная готовность учителя к воспитательной работе : содержание, структура, функционирование : Профессиональная подготовка учителя в системе высшего педагогического образования. – М. : МГПИ, 1982. – 182 с.
16. Теплов Б.М. Психология индивидуальных различий // Избранные труды: в 2-х т. – Т. 1. – М. : Педагогика, 1985. – 328 с.
17. Троцко Г.В. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів до виховної роботи в школі. – Харків, 1995. – 241 с.
18. Улятовская Е.А. Подготовка будущих учителей по активизации самостоятельной познавательной деятельности младших школьников : Дис. канд. пед. наук. – Измаил, 1998. – 231 с.

19. Ухтомский А.А. Физиологический покой и лабильность как биологический фактор. – Собр. соч. т. 2. – Л., 1951. – 536 с.
20. Щербаков А.И. Психологические основы формирования личности советского учителя в системе высшего педагогического образования. – М. : Просвещение, 1967. – 266 с.